

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A1 DERSİ UZUN TEZİ

ARAŞTIRMA SORUSU: “Haldun Taner’in Keşanlı Ali Destanı adlı eserinde kimlik arayışı karakterler üzerinden nasıl yansıtılmıştır?”

Sözcük Sayısı: 3895

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	3
2. ODAK FİGÜRÜN KİMLİK ARAYIŞI	4
2.1 UZAMIN ODAK FİGÜRÜN KİMLİK ARAYIŞINA ETKİSİ.....	5
2.2 KİMLİK ARAYIŞI VE TOPLUMSAL BASKILAR.....	6
3. SONUÇ.....	10
4. KAYNAKÇA.....	15

1. GİRİŞ

Türk Edebiyatının önemli yazarlarından Haldun Taner, Türk tiyatrosuna arayışlar, teknikler ve yönelişler gibi konularda pek çok yenilik getirmiştir. "Keşanlı Ali Destanı" oyunu epik tiyatronun en vazgeçilmez ve etkili oyunlarından bir tanesi oldu. Yeni yerli figürler kaleme almıştır ve gecekonduların yaşamını ustalıklı göstermiştir. Aynı zamanda günlük aktivitelerdeki tavırlarını, davranışlarını ve genel hayata bakış açılarını tasvir ederek de kendisini farklı kılmaktadır. Haldun Taner'in amacı, ilk oyunlarında da görüldüğü gibi, yerel bir ortam ve hikâyelere dayanan halktan karakterler sunmak olmuştur. Bir başka deyişle ardı ardına yayımlanan oyunlarının konusu tipik olarak öykülerdir. Yazar, öykülerini ana biçim olan teatral türe uyarlayarak, bir bakıma yazdığı sorunları sahneye taşımaktadır. Haldun Taner tiyatroyu bir zanaat olarak keşfetmeye başladığı andan itibaren hem ülkemiz kültürüyle hem de geleneksel oyunlarımızla yakın ilişki kurmaya çabalamaktadır. Tarihsel olarak Haldun Taner'in Keşanlı Ali Destanı, tamamen yerel temalar, dil ve edebi unsurlarla Türk tarihindeki ilk destansı tiyatro eseri olarak kabul edilir. Oyunun uzamı, eseri kaleme alırken de ilham aldığı Ankara'nın mazlum bölgelerinden biri olan gecekondular bölgesi, Altındağ, Ankara'da, yıllardır ağaların sömürü düzenine boyun eğen halk, kendi çıkarlarını koruyacak bir kahramana sahip olmak istemiştir.

Yöresel temaları, lehçeleri ve üslupları en iyi şekilde yansıtan bir destan tiyatrosu olan Keşanlı Ali Destanı, yazarın gözlemlerine dayanarak oyunu yazması ve en iyi şekilde dönemin ve halkın en iyi yansıtıldığı versiyonu üzerinde çalışmaya başlandı ve yazar bunu dramatik bir eser olarak yazmayı planladı. Ankara'nın yoksul mahalleleri arasında ona en çok ilham veren, daha sonra oyun mekânı olarak benimsenen Altındağ'dı. Keşanlı Ali'de olduğu gibi derebeylerinin baskılarına göğüs geren halkın, bu süreci tersine çevirecek, halkın çıkarlarını savunacak bir kahraman arayıp geliştirmesi gerekmektedir.

İnsanlar üzücü olaylarda ve zor zamanlarında, içlerindeki en iyiyi hem yansıtan hem de ilham veren bir kahramana bağlanmak isterler ve bu tür kahramanlar unutulunca ya da yok olduğunda devamla yenilerini ararlar. Sinekliadağ'daki anarşi, dini ve ahlaki değerlerin taklit edilmesi, ekonomik koşulların kötü olması, eğitim ve güç eksikliği nedeniyle ülkedeki durumun gerçek bir yansıması gibi verilmiştir.

Bu tür bir ortamda, acı çeken kişiyi rahatlatacak tek madde saf güçtür. Sinekli'nin arayıp bulduğu kişi ve sembolleri de Ali'dir. Aslen Keşanlı olan Ali, Zilha'nın amcasının Çamur'u öldürmesi nedeniyle dört yıl cezaevinde kalmıştır. Onun olumsuz özelliği, muhtaçlığının onu terk edilmişlerin ve zayıf kalplilerin geride bıraktığı şeyler arasında yaşatmasıdır. Bu amaçla halk arasında "destan", "şerbet", "kurşun geçirmez" gibi birçok lakapla anılmıştır. Çamur İhsan'ın kültüründeki kötülükle ilişkisi onun kötü mizacının artmasının tetiklediği yerlerden biridir. Aslında hikâyenin başında ya da oyunun ilerleyişi sırasında da Çamur İhsan'ın ölümü belirsizlik içerisinde. Yazar, vardığı sonucun tam tersine, hikâyenin en başından ortasına kadar bu düğümü mükemmel bir şekilde yönetmiştir. Bütün umudunu Ali'ye bağlamış olan halkın gözünde. "Ali, kimsesiz ve terk edilmiş olanlar için düzeni, güvenilirliğini ve desteğini sağlayan, arzulanan kahraman, terkedilenler için ideal bir kahraman sundu." Bu kişiliği ve halkın gözündeki konumuyla Ali, halk için polisin, kanunun, politikacının, hukukun, yani bütün devlet otoritesinin yerini dolduran bir destan kahramanına, sembole dönüşmüştür.

Hikâyenin ilk sahnesinde Keşanlı Ali'nin hakkında dedikoduların ve hapisten çıkacağı haberlerinin duyulmaya başladığı bir ortam betimlenilmektedir. Ali'nin yayılmış olan destanı ve kahramanlık hikayeleriyle gizemli bir karakter olarak yansıtılmaktadır. Umumi tuvalette Zayıf Polisin Ali'nin ismini ilk defa duymasıyla onun efsanesine duymaya başladığı ilgi ve Sipsi, Çamur İhsan'ı Ali'nin değil, Manyak Cafer'in öldürdüğünü ortaya sürmesi ile bir çatışma ortamı oluşmuştur. Bunun sonucu olarak Keşanlı Ali destanını büyüten ve onun kahramanlığına gönülden inanan diğer gecekondu sakinleri ve Sipsi arasında gerilimler ve tartışmalar ortaya çıkmış, Sipsi'yle sözlü alay etme, itişme ve hatta bıçaklı kavgalara kadar olay uzamıştır. Ardından Ali hapisten çıkınca öfkeli bir protesto ve büyük bir kalabalık oluşmuş, Sinekli'de krallar gibi karşılanmıştır. Onun kahraman kimliğini bu derece kendilerine bir ışık olarak gören halkın Ali'ye duydukları hayranlık sonucunda ise Muhtarlık için yapılacak olan seçimlere de Ali gibi korkusuz bir kabadayı dışında kimsenin aday olmasının doğru olmayacağını düşünmüşlerdir ve Ali devamında muhtarlık yarışına katılmıştır. Gecekondu ve hapisane yaşayışında benimsenen hayat felsefesine göre, "Hayatta ya sünepe olup okkanın altına gideceksin. Ya da üste çıkıp ezeceksin. İkisinin ortası yoktur" Sürdürülen bu hayat tarzı içinde Ali, dersini iyi almıştır: "Bozuk ekonomik

düzenle birlikte tüm ahlak değerleri de altüst olan toplumsal düzende 'kim güçlü ise' onun yasası geçerli, onun buyruğu egemen olur. "(sayfa 27 sayfa 112)

2.1 UZAMIN KİMLİK ARAYIŞINA ETKİSİ

Hikâyenin devamında Türkiye'deki önceki genel seçimlere dair gönderme niteliğindeki bölümde, Ali ve destekçilerinin, onları durdurmanın yollarını arayan gecekonduların çabalarına rağmen, hileyle muhtar seçimini kazanmaktadır. Diğer bir aday olan Rüstem ve adamları Ali'ye seçimlerden menedilmesi için tuzak kurar ama kendi kazdıkları kuyunun içine düşerler. Ali'nin kahvehanesine öncesinde esrar koyup resmi bir şikâyette bulunurlar, ancak Nuri'nin durumun farkına varması sonucu aranan esrar Rüstem'in kuşağının içinden çıkar. Sonuç olarak Rüstem adaylıktan atılır. Seçimlerde ayrıca dinin propaganda aracı olarak kullanılması da çeşitli paydaşların dikkatini çekmektedir. Ali, seçim öncesi kamuoyuna yaptığı konuşmada, namazla meşgul olduğunu, gecikmenin sebebinin bu olduğunu söyleyerek özür diler ve hayranları bu din anlayışından yana hale gelir ve bunu kendi propagandalarının aracı haline getirmektedirler. Ali ve ekibinin talimatıyla yaptıkları planları "tahrifat" la muhtar adayı Kazım engeli de önlerinden kalkmış ve Keşanlı Ali, kolaylıkla muhtar seçilmiştir. Nuri, seçimin hile ile kazanılışını: "Elim üstünde oynadık biz kazandık. Ne yaparsın? Karşıdaki dinsiz olursa sen de imansız olacaksın." Şeklinde belirtir. Bu da toplumdaki bozuk sistemlerinde onlara karşı kullanılan hile ve hurdalara onları da o şekilde cevap verdiğini ve bunu normalleştirdiklerini gözlemleyebiliriz.

Mahalle sakinleri, gerçek ve sadık bir lidere sahip olmanın heyecanını yaşamaktadırlar, çünkü onlara önder olup onların işlerini de onların yerine yapabilecek bir lidere sahip olup istedikleri gibi yan gelip yatabileceklerini düşünmektedirler. Bu sahnedeki halk, her zaman başkalarının kendileri için bir şeyler yapmasını bekleyen ve sonunda onları minnetle birlikte yücelten bir tavır içinde olan insanın doğasını temsil eder. Toplum içinde kendini bulma yolundan, hatta yaşamdan mahrum kalan Ali karakteri de kolaylıkla halkın gözünde şansının ötesinde bir statüye yerleşmiştir. Bu sayede de eserde anlatılmak istenen Ali karakterinin hem kahraman hem de toplumun kendisinde inşa ettiği kurtarıcı rolünü mükemmel bir şekilde oynamasına altyapı oluşmuştur. Bu durum, Nuri'nin "İnsanın eski huyu, kendine hep bir put yapar. Oldum bitti böyle bu, kendi yapar kendi tapar." Sözleriyle anlam kazanmaktadır.

2.2 KİMLİK ARAYIŞI VE TOPLUMSAL BASKILAR

Eserin devamında Ali artık muhtar seçilmiştir ve onun çalışma yöntemleri anlatılmaktadır. Sinekliadağlılar toprak sahiplerinin, vurguncuların, haraççıların elinden kurtulmasına rağmen yine de kahramanımız Ali'nin etrafında yeni bir sömürü mekanizması geliştirilmiştir. Bu zorbalıkta halkı küçümseyip zorbalık yapan kişi Ali'dir. Kasaba halkına tuvalet kâğıdı üstünde yazmış olduğu çalışma sistemini kabul ettirmek için silah zoru ve oybirliği gibi etik olmayan yollara başvurmuştur.

Kendisine verilen koşulsuz desteği ve sınırsız gücü kullanarak kendini hukukun yerine koymuş ve halka kendi düzenini koymuştur. Bu sistem gecekonducular arasında şu şekilde yorumlanmıştır: 1.Kondulu: Haraç öldü, yaşasın haraç. Bunun eskiden farkı ne? Koro :Olacak artık o kadar. Temel : Eskiden üç kişi alırdı, şimdi bir elde toplandı. Nuri: Eskiden başıbozuk haraç vardı, şimdi organize haraç...

İlerleyen sahnelerde Ali ve Zilha'nın aşk hikayesi ilk konuşmalarıyla başlamaktadır ve sonraki sahnelere ilerledikçe devam da etmiştir. Zilha Ali'nin amcasını öldürmesinden dolayı ona yoğun bir öfkeyle dolmuş durumdadır. Bu sahnede okuyucunun karşısında Shakespeare'in ünlü oyunu Romeo ve Juliet'i andıran cinsten gecekondu mahallelerinin sözleri ve tonu ile Ali aslında Çamur'u öldürmediğini dile getiriyor; böylece Zilha da gerçeği öğrenmiştir. Ali Zilha'ya "Gözü Yaşlı Ali" ve "Annenin kuzusu" isimlerinin kendisine takıldığı ve suçsuz olduğu halde cezaevinde kaldığı süre boyunca nasıl ağıt yaktığını ve yaşadığı kötü anılarını anlatmaktadır. Koğuşundaki arkadaşıyla tavla oynarken kendisine karşı yapılan hilelere göz yumması üzerine adamın tavlayla Ali'yi bayıltması daha sonra kendine gelince adamı makasla kovalaması, bu anılarına örneklerdendir. Bunca şeyi yaşarken Ali bir çıkış yolu bulmak amacıyla Çamur İhsan'ı öldürdüğünü söylemiş ve herkesin gözünde saygı görmeye başlamıştır. Ali içinde bulunmuş olduğu bu durumu aynı zamanda şu sözleriyle açıklamıştır: "Demem şu ki, bu dünyada namuslu

insaniyetli oldun mu alaya alınıyorsun. Zorba, katil oldun mu saygı itibar görüyorsun. Efsanemiz de bu yalandan çıktı. Hepsi bu kadar ... "

Ancak Zilha'yı ikna etmek Ali için hiç de kolay olmayacaktır çünkü ikinci kez bir mahalleli Ali ve Zilha'nın yanına geldiğinde Ali, alttan almayı bırakıp eski kabadayı kişiliğine bürünmüştür. Ali'nin barışma çabası da bu şekilde başarısızlıkla suya düşmüş ve Zilha orayı terk etmiştir. Bunun yanı sıra arkadaşı Temelle konuşurken, yanına geldiğinde Çamur İhsan'ın dönmek üzere gittiğini düşünüp onu öldürdüğünü ima edercesine sözler söylemesi, Zilha'yı küçük düşürücü sözler söylemesi ve konuşmaları gizlice dinleyen Zilha'nın geri dönüp Ali'yle ettiği kavga üzerine araları çıkmaza girmiştir. Böylece okuyucu Ali'nin itirafı sonrası işlerin sonuca bağlanacağını düşünmüştür ancak olaylar daha karmaşıklaşmış ve çıkmaza girmiştir.

Eserde Zilha içinde birçok duygu barındıran; fakir, işe yaramaz ve başıboş bir gecekondulu kız olan, gönlünde duygular başında hayallerle dolaşan bir karakter olarak betimlenmiştir. Hikâyenin olay örgüsünün başından beri sisteme ve yaşadığı hayatına tepkili bir şekilde anlatılan, ağzında Kraliçe Süreyya'nın gazetede ki aşk öyküleri, hayallerinde onu beyaz atına bindirip bu hayatından kurtaracak "Prensi", kalbinde ise çok sevdiği Ali'nin dayısının katili olarak tanımlanmasıyla aralarına giren kırgınlık ve hüznü vardır. Kendi içindeki iç çatışması da bunlara dayanmaktadır. Zilha'nın ağzından duyguları şu şekilde anlatılmıştır: "Böyle mi geçecek ömrüm yetti be kaderin cevri, bana günah değil mi bataкта solan bir gülüm, neyim eksik sizlerden kel miyim çöpür mü ben, çoğunuzdan ince belim hepinizden ateşliyim, pek küçüktür benim yaşım, yaşamaya aşka açım n'olur gelin beni alın, kurtarın bu mezbeleden, kurtarın." Haldun Taner'in 1962'de Gen-Ar Tiyatrosu'nda ilk kabare tiyatrosu denemesini yaptığı "Bu Şehr-i İstanbul ki" piyesinde yer alan "Gültepe No. 8" başlıklı tablonun kahramanı gecekondulu kızın bir çeşitlemesi olan Zilha, gecekondulu hayatında büyüyüp bu hayata mahkûm kalan güzel kız tiplemesini temsil etmektedir. Zilha'nın hayatının bir köşesinde kendi sosyal sınıfından seçtiği aşkının verdiği hayal kırıklığı, bir köşesinde saygıdeğer bir sosyal sınıfa atlama, gazete ve dergilerde okumakta olduğu maceraları ve bu sosyal sınıfın kadınlarına duymakta olduğu hayranlık ve imrenme söz konusudur. Bu sebeple kendi içinde gerçek ve gerçekdışını bir arada yaşamaktadır. İlerleyen zamanlarda Zilha karakterinin beklediği "prensi" ortaya çıkmaktadır. Müteahhit İhya Onaran, Bülent isimli oğluyla

birlikte yoksul mahalle Sinekli'ye baraj yapımı için ihtiyaç duyulan işçileri bulmaya gitmiştir. Şerif Abla'nın işletmekte olduğu helaya kızı ile beraber giderken Bülent, tesadüfen Zilha'yla karşılaşır adeta büyülenir ve Onaranlar' la yakından dost olan Profesörün isteği üzerine Zilha şehre götürülür.

"Sinekli' de Devri Saadet" başlıklı yedinci sahnede dördüncü tablonun devam niteliğinde anlatılan Ali'nin muhtarlık faaliyetleri anlatılıyor. Muhtar seçildikten sonra Sineklidağ halkına tuvalet kâğıdı rulosundan ilerideki icraatlarını okuyan Ali'nin yedinci tabloda sunduğu geleceğin parametreleri içindeki uygulamaları ve siyasi davranışları gösterilmektedir. Oyunun karakterlerinden Nuri, seyirciye dönerek bunu şu şekilde dile getirmektedir:

"Sinekli 'de Devri Saadet" başlığı ile takdim edilen yedinci tabloda Ali'nin muhtar olarak İcraatı sergilenir. Bu tablo, dördüncü tablonun devamı durumundadır. Dördüncü tabloda, muhtar seçildikten sonra yapacağı işleri tuvalet kâğıdı rulosundan okuyarak Sineklidağ halkına deklare eden Ali'nin yedinci tabloda ilan ettiği program çerçevesinde uygulamalarını ve politik davranış şekillerini buluruz. Bunu, oyun kişilerinden Nuri seyircilere dönerek şöyle anlatır: "(...) Ali abi iki ay içinde muma döndürdü Sinekli'yi. Bir kerem konduları yıktırma takririni geri aldırdı. İyi mi? Düşünmüş, önümüzde seçimler var. Gelsin de kılımıza dokunsunlar bakalım. Hangi parti iki yüz bin kondulunun oyunu küçümseyebilir? Sizin anlayacağınız şimdilik bu iş yattı. Santralını işletiyor adam. Şuranın ilçe olması için bir de teklif yapacak diyorlar. İyi mi? İnşaat seslerini duyuyor musunuz? Yardım fonu parası ile evsizlere dört yıl vadeli maliyet fiyatına kulübeler inşa ediliyor. Kan davası güdenlerden üçünü (haritayı gösterir) şehrin en işlek yerlerine taksitli kahtası naspetti. O iş de böylece yattı. İyi mi? Mano, haraç, sus parası almasına alıyor. Ama insafla. Vergi atamadan bütçe açığı nasıl kapanır. Partilerden para sızdırıyorunuş diye hornurdananlar oluyor. Sızdırır sızdırır. Bugüne bugün hükumat bilem dış yardımsız yapamıyor. Biz nasıl yaparız. Hasılı erk:'ini harp gibi adam. Tanrı nazardan saklasın." (s. 52-53)

Muzaffer bir devlet bürokrasisini gösteren tabloda Ali, ortaklarına sorumluluklar vererek, maliye ofisi gibi çeşitli gişeler kurarak, işlettiği kahvehaneyi muhtarının gerçek ofisine dönüştürmüş ve önceden belirlenmiş olan geleneksel yol hamlelerine atıfta bulunmuştur. Ali, seçtiği yetkililerin devletin atadığı subaylara benzemelerini teşvik ederek kendi sistemini ve

yönetimini kurmuştur. Onun yönetimi sayesinde şehirdeki gecekondu mahalleleri arasında bulunan çeşitli ağlar tespit edilebilmiş ve hepsi Ali'nin denetimi altına girmiştir. Birçok plantasyon işçisi (saha çalışması, personel veya diğerleri) onun ağı altındadır bu saatten sonra. Onun yönetimi altında, güç zincirinde yalnızca güçler vardı. Metotları arasında haraçlar, hisseler ve vergiler yer alıyor. Ali, bir loncanın sahip olması gereken minimum kişi sayısını (örneğin, sofistike şehir sakinlerinin ev işçisi talebini nakite çevirmek için üç lonca) belirlerken bürokrasiye başvuruyor. Altı, hatta yedi masa gezerek bir sürü evrak imzalayarak, noter evraklarını ve hastane kayıtlarını getirip Temel'e bir miktar para vererek amacına ulaşmaya çalışan, hizmetçi arayan bir bayan, istediğini elde edebilecek hale gelmiştir.

Bu olaylardan sonra siyaset unsuru de oyun akışıyla iç içe hale gelmektedir. Siyasete bakarak yeni bir ufuk gören milletvekili, kurt politikacı (İttihat ve Terakki) döneminde sekiz kez milletvekili olarak ortaya çıkmış ve 2000-2000 yılları arasında ülkeyi ele geçiren tüm yönetimlerde kendisine yer bulmuştur. 1960 Devrimi ve 1961 seçimlerinde Damat Ferit Ekibi ve Atatürk yönetimi, onun siyasi serüvenini şöyle anlatıyor: Bu, her kritik durumda kendini kurtarmaya çalıştığı Politikacı'nın sadece emellerini gerçekleştirmek için harekete geçmek üzere olduğunu ima ediyor. Ali karakteri sadece kendi çıkarlarını gözeterek kurduğu bu sisteminde yüklü bir çek almıştır. Yani her şey kuralına göre oynanmıştır ve böylece oyunda Türkiye demokrasisindeki politika ve siyasetçilerin adeta bir parodisi yapılmıştır.

Ayrıca Keşanlı Ali Destanı'nda genel olarak çatışmayı ve nifakı ortaya çıkaran özelliklerden bahsedilmek gerekirse, bunlarla ilgili olarak sadakat ve cesaret değerleri iki yerde oldukça sınanmaktadır. İlki muhtar seçilebilmekle beraber otoriteyi eline alıp haklı istenilen düzene sokmak. Bir diğeri ise Zilha'yla beraber Ali'nin istediği ve düşlediği hayatı yaşamaktır. Ancak burada Çamur İhsan'ın gerçek katilinin ortaya çıkmasıyla birliktelik istekleri bozular ve bu iki alanda kendi içinde yaşadığı çatışmalar başlar.

Zilha'nın içine düştüğü çatışma, hayali dünya ile gerçek dünya arasındaki çatışmadır. Rüyalarının prensi olan nişanlısının sunduğu zengin şehir hayatından etkilenmektedir ama aynı

zamanda aşkı, dayısını öldürdüğünü bildiği Ali arasında kalmaktadır. Birincil olarak, Onaran'ların ailesinin evine götürüldüğü sırada gözlemedikleri hayallerine uymamıştır. Sonunda kendi dünya yapısına, gecekondu bölgesine ve neyin doğru olması gerektiğine dair içsel gerçekliğini yansıtan Ali'ye dönmüştür.

3. SONUÇ

Bu çalışmanın içeriği birbirine kenetlenen dört katman halinde düzenlenmiştir: Gecekondu bölgesindeki efsanenin balonunundan kurtulmak, büyük şehirlerin dış mahallelerinde oluşan yoksul insanların yaşam ortamlarındaki olumsuz sorunların çözüme kavuşturulmasını sağlamak, diktatörlük dönemindeki entelektüelliği canlandırmak, devletten sağlık yardımı ve desteği şeklinde dört katmandan oluşmaktadır. Bunlara ek olarak rahibin toplumda bağımsız yaşama ve hareket etme becerisini kazanmaması ve insanın kendi kaygılarını kendi eline alması gerektiği unsuru da eklenmelidir.

Taner, gecekondu çevresinde bolca yeşeren 'kahramanlık miti' nin balonunundan çıkmayı hedeflediği eserinde, toplumumuzun en büyük yanlışlarından birini bize açıkça ortaya koyuyor; Keşanlı Ali Destanı, Ali karakteri üzerinden erkekleri çocukluklarından itibaren etkileyen erdemlerin yani Keşanlı Ali'nin cesareti ve gözü pekliğinin yerindeliğini anlatır; Keşanlı Ali, Türk tiyatrosuna sahneye çıkan ilk anti-kahramandır.

Taner farklı bir boyutta, büyük şehirlerin etrafındaki gecekondu sakinlerinin sorunlarını görselleştiriyor; 'Gecekondulaşma' olarak adlandırılan toplumsal çatışma, gecekondu dünyası ile şehir yaşamı arasındaki büyük karşıtlığı yakalayıp değinmektedir. Taner, aynı şehirde yaşayan insanların, gecekondu mahallelerinin, hayatlarının farklı tonlarındaki bireyleri oldukça yeni bir üslupla tasvir etmiş; sahnede ilk kez bireysel, toplumsal ve politik olarak odaklanmıştır.

Taner, gecekondu meselesiyle ilgili toplumun yaşadıklarını anlatırken; halkın sosyal, ekonomik ve politik ikilemelerine değinmektedir. Keşanlı Ali Destanı, olaylara 'aşağıdan yukarıya' bakan bir konumda bulunan bireyin 'hayatta kalma mücadelesini' geliştiren ilk oyundur ve daha sonra oyun, demokrasimizde siyasi oyunların nasıl tek bir bağlantıdan çıktığını göstermektedir. Bu

zincirin diğere zincir boyunca nasıl tekrar tekrar ortaya çıktığını ve farklı yerlerde nasıl tekrar ortaya çıktıklarını yansıtmaktadır.

Keşanlı Ali Destanı komedi türünde yazıldığı için komedi niteliği hikâyede oldukça fazla yer tutar. Oyun, kent insanına alay katarak gecekodu halkından devlet sistemine, birey olarak insana, siyasal hayata ve hukuk düzenine geçişin bir parodisidir. Bunun yerine, çatışma meselesine çağrıda bulunmak yerine, bunlara hazırlık niteliğinde bir temel yaratan doğru toplumlarının az gelişmişliğini hesaba katmak daha anlamlı olacaktır. Kitabın birçok bölümü, hikâye boyunca sürdürülen komedi tonunda iyi yazılmıştır. Burada doğru tasvir, bu komedi unsurunun karakterlerin eylemlerini, diyaloglarını değiştirmeyi ve hatta sözcüklerini birleştirmesini içerebilir. Telefonda başkalarına kelimeleri anlatmakta zorlanan Derviş, karşı tarafın ne söylediğini anlamasını sağlamak amacıyla şu yöntemi kullanmaktadır: "Alo. Burası Keşanlı Ali Bey'in kahvesi. Hayır beyim Aptİ beyin değil, Ali beyin kahvesi. Ali Bey'in Ali! Angutun A'sı Lahmacuncunun L'si itoğlu itin İ'si. Ne etti? Ali." (s. 53)

Yedinci sahnede politikacıların Ali'ye vermiş olduğu çekleri hesaplarırken Hafize'nin parayı: "Hafize: (Gelerek) Hesap mı yapıyorsunuz? İyidir iyi. (Yere bağdaş kurar) Ben de hesap yapacaktım. Seksen seksen yüz seksen kırk da emmim oğlundan. Yüz seksen kırk. On da Abdullabudun Memetten itti mi sana yüz seksen kırk on." (s. 60) Şeklinde hesaba girmesi bu komedi unsurlarına örneklemelerdir.

Keşanlı Ali Destanı insan dünyasının analizi, iki farklı ortamın dramatik bir buluşmasıyla gecekodu halkının içsel deneyimlerinde yaşadığı etkileşimlerin sunumu olarak hikâyenin ortaya çıktığını ortaya koyuyor. Halkanın en iç kısmı gecekodu ortamını, dış kısmı ise kentsel ortamı göstermektedir. Öte yandan, söz konusu sosyal akışlar aracılığıyla meydana gelen ve genellikle toplumsal statü ve ekonomik koşullardan etkilenen sızıntı ve geçirgenlik kavramı da vardır. Zilha, Bülent'in kendisini eşi olarak Murat'a götürmesinin ardından şehir hayatına yerleşirken, Zilha'nın

Ali adına kaçırdığı Nevvare de gecekondula mahallelerine gider. Birincisi sosyo-ekonomik statüye göre gecekondula oynayanlarla kentsel ortamda aynı seviyede olma fırsatı var. Dikkat edildiğinde kent ortamında gelişenlerin gecekondula ailelerinden farklı olmadığı hemen fark ediliyor. Bunlar bir şehirde yaşamın gelişmiş koşullarıdır ve bunlara ek olarak önlerine çıkan teklifleri de kabul ederler. Bu uyum, bir noktada derin sosyal sınıf ayrımları yaşanmadığı için toplumun sosyo-politik yapısına da yansımaktadır.

Yazar, verilen olay örgüsüne uygun bir karakter tipi seçerek ve bu karakterleri olay örgüsünün gerçekliğinde temsil ederek gerekli görevi kısmen aşmıştır. Oyundaki karakterler, geçmişlerinin geçtiği ortam ve kendilerini çevreleyen etkinlikler, sadece onları görme biçimimiz ve toplumsal olarak durduğumuz konum nedeniyle özdeşleştirdiğimiz insanlardır. Oyundaki karakterler, toplumun oluşturduğu tek bir kimliğe sahip olamayan 'iki ruh, tek beden'in çatışmasını anlatıyor. Senaryoya dahil olan bir ülkede Zilha ve Ali karakterlerinde bu kimlik ve karakter çatışmalarını rahatça gözlemlenebilir. Haksızlıklara karşı çıkma eylemi cezaevinde yaşadığı adaletsizliğe karşı ilk bireysel eylemi olsa da ilerideki durumlarını etkilememiştir. Ali Karakterinin başından sonuna kadar değişerek yeni bir forma dönüştüğü ve yeni bir kimliğe büründüğü açık bir gerçektir.

Hapishanedeki yeni çevresine alışırken, katlanmak zorunda kaldığı tüm haksızlıklara direnmek için sezgilerini takip edip ve sonunda hapishanedeki konumunu iyileştirmiş ve kısa sürede ünlü itibarı artmaya başlamıştır. Hapishane Ali için cahil, deneyimsiz ve saf Ali'nin sınırlı bakış açısına sahip olduğunu ortaya koyduğu bilginin okulu ve kaynağıydı. Oyundaki karakterlerden Nuri, muhtar seçimlerinde yaptıkları sahtekarlığı şöyle anlatmaktadır: “Ali abi verdi bu taktiği, mapushanede boşuna dirsek çürütmemiş. (s. 30)”

Bu, son cümle olan "dirsek çürütmek" ifadesinin kullanılması da buna örnektir. Öğrenmekle ilgili olan bu deyim, Ali'nin hapishanede geçirdiği süre boyunca kendine bakış açıları katmış ve hayatını ona göre kurmuştur. Gelişimsel ve değişen karakteri sayesinde Ali'yi sinirlenen

ve baskı altındaki çalışan ile değişen ve usta lider olarak ayırt edebiliriz. Olay örgüsüne bir korkak olarak başladığı doğrudur, ancak zihniyet çalkantılarını yaşadıkça cesurlaşımıştır.

Oyunda kimlik arayışına en çok dikkat çeken karakter Ali'den sonra Zilha'dır. Duyguları ve aklıyla parçalanmış, kendini amcasını öldürdüğüne şartlamış olan Ali'yi sevmesine rağmen bunu kabullenemeyen gecekondü güzeli bir kızdır. Şehir hayatının hayalini kurmaktadır ve onu Sinekli'den kurtaracak kişiyi beklemektedir. "Deli bozuk Zilha", okuyucunun zihnini doğrudan karakterin yaşadığı duygulara bağlayan bir kelime türüdür. Yazarın karakter kadrosunda, Ali gibi ikili bir kişilik olan Zilha gerçekten eserde ve vermek istediğı mesajlarda mükemmel bir performans sergilemektedir.

Ayrıca karakterlere oyunun geçtiğı sosyal çevreye göre lakaplar takıldığını da görülür. Bu lakaplar, yapılan işe, kişiliklerine ve ayrıca fiziksel yönlerine göre adlandırılmıştır. Bazen takma adlar gerçeklerin yerini bile almaktadır. Bir karakterin diğerini ezmesi veya utandırması durumunda bunun kullanımın görülmektedir. Zilha ve Ali'nin bir araya geldiğı bir sonraki sahne Zilha, Ali'ye "Kurşuncu Hasibe'nin sidikli Ali'si" (s. 48) diye hitap eden aşağılayıcı isimler kullanma ihtiyacı hisseder. Niyazi, Derviş tarafından "Beş vakit" olarak anılır, Niyazi'nin günde kılmakta olduğı beş namaza gönderme yapmaktadır (s. 53). Sipsi Selim, Çakal Rüstem ve Sarhoş Rasih oyunda lakap takılan üç ayrı kişidir. Oyunda yer alan polislerin de lakapları, "Şişman Polis" ve "Zayıf Polis" olarak vücut ölçülerine göre belirlenmiştir.

İsim sembolizasyonu da oyun karakterleri üzerinde kullanılmıştır. Örneğin İhya Onaran adlı müteahhidin ismi yaptığı işi yansıtmaktadır. Öte yandan "ihya" ve "onaran" kelimeleri o kadar benzer anlamlar taşır ki neredeyse aynı sayılabilirler. Gecekondü sakini ile kent arasındaki uçurumu da isimlerde görebiliriz. Hikâyede gecekondulu halkın adları Ali, Nuri, Hidayet, Derviş, şehirli ve zengin müteahhidin oğlunun adı Bülent'tir. Bülent'in kız arkadaşı Nevvare'yi elinden alan arkadaşının adı Ahsen'dir. Gecekondü kızlarının isimleri Zilha ve Hafize iken, büyük şehir kızlarının isimleri Nevvare, Filiz ve Olga'dır.

Ayrıca gecekondü mahallesi karakterleri ile doğal ortamlarındaki insanlar arasındaki diyalog, yeni türlerin ve ortamlara uygun bireylerin icat edilmesi kadar önemlidir. Köy-şehir karşıtlığını çok parlak bir şekilde yan yana getirmekle kalmıyor, aynı zamanda karakterlerin bu tür konuşmalarını olayların gidişatının dramatik ve deneyimsel dokusuna da dahil ediyor.

Gecekondü sakinleri büyük ölçüde köylü geçmişlerinin neredeyse kentsel yaşama müdahale ettiği aşamadır. Ancak köydeki sosyal yaşam, sürdürdükleri ve hatta ekledikleri konuşma kalıplarını da içeriyor. Dahası, taşralı ile uygar insan arasındaki sahte dile adeta hâkim olan, şaşırtıcı bir şekilde şehir konuşmasını taklit eden kişiler yaratmaktadır

Tiyatro, gösteri şemasına sahip düzyazı yazıları altında bir türdür. Temsil edilecek sorunlar oyun akışı ile beraber gerçekleştirilip sahne önünde seyirciye sunulmaktadır. Tiyatronun büyüsunü göstermesinin nedeni, yüz yüze etkileşim ve doğrudan iletişim yoluyla bu konuşmayı temele dayalı ve kişisel tutma görevini üstlenmesidir. Gösteri ilerledikçe olay örgüsü karakterler tarafından çiziliyor ve aksiyonlar, setlerin ve kostümlerin görünümüleriyle karıştırılmaktadır. Ancak üslup, hikâye anlatımı ve dramının edebi ifadeleriyle tamamen aynıdır. Ancak yöntemin uygulanması destanlara göre değişir. Roman ve hikâyelerde olduğu gibi geriye dönüş, konu akışı, özet, ana motif ve monolog gibi birçok teknik tiyatro oyunlarında da yaygın olarak kullanılmaktadır. Hikâyelerin, kısa romanların ve oyunların da bir parçası olan diyalogun tiyatrodaki muhteşem bir geçmişi vardır. Aynı argüman, tiyatronun öncelikle dile dayalı olduğu yönünde de sunulmaktadır. Olay örgülerinde ve romanlarda anlatımın sürekli olarak özel bir yere sahip olduğu görülürken, diğer bir araç olan tiyatrodaki diyalogun özellikle hayati önem taşıdığını düşünmek de mümkündür.

Tiyatro bazen anlatımın yanı sıra resimli anlatımın da kuralına dayanan bir sanat olduğundan Keşanlı Ali Destanı için özel hikâye anlatma teknikleri seçilmiştir. "Giriş" bölümünde meddah hikâyelerinde gördüğümüz anlatım tekniğine benzer şekilde koro konuya girmeden önce şunları söyler: "Takdim" bölümünde ise anlatım tekniğine benzer şekilde koro konuya girmeden önce şunları söyler. Meddah hikâyelerinde görüyoruz:

Tiyatro sanatı gösterme esası üzerine kurulmuş bir sanat olmakla birlikte Keşanlı Ali Destanı'nda bazen hikaye etme tekniği olan anlatımlara da başvurulduğu olur. Bu da daha çok meddalı hikayesinden gelme bir özellik olarak değerlendirilmelidir. Koro, "Takdim" bölümünde, meddah hikayelerinde gördüğümüz anlatım tekniğine benzer şekilde konuya girmeden önce şöyle der: "Edelim meclise bir kıssa beyan Kıssadan hisse ala arif olan" (s. 8)

Tarihin olay örgüsü olarak ön plana çıkarılması ve bize sadece bir hikâye aktarmakla kalmayıp, hikâyeden ders alması da bu söylemin ilginç yanıdır. Dramada ders anlatımına ilişkin efsanenin orijinal yöntemini sürdürmek amacıyla, seyirci bunun yerine bazı resimlerde oynanan sanat sahnelerinden eş zamanlı olarak bir şeyler öğrenebilir. Muhtar seçildikten sonra gecekonduları eline alan Ali'nin, mahallesini haraca bağlamış olmasının sonucu olarak Sarhoş Rasih'in kişilere makam ve mevki verilerek susturulabileceği ve halkın uyutulabileceği düşüncesinin politik hayata bağlı olarak eleştirel bakış açısıyla ve ironik bir dille anlatılması bunlardan biridir.

Keşanlı Ali Oyunu, sahneleri arasındaki geçişlerin akıcı olduğu, konuşmaların genel olarak seyirciyi sıkılmayacak kadar kısa olduğu, eserde ağır bir dil kullanmak yerine mizah unsurunun ön plana çıkarıldığı, iyi tasarlanmış bir oyundur. İzlemesi keyif veren bir eser olarak kalmıştır. Ortamın konuya göre seçilmiş ve zamanın doğasına uygun bir şekilde ortamın çizilmiş olması başarıyı sağlayan faktörler arasındadır. İnsanların tüm lehçe özelliklerini göstermesinin yanı sıra, insanların zaten belirsiz ve zararsız kişilikleri olduğu ve bunlara şans tanımayanlar da olduğu için oyun renklidir.

Bu değerlendirmelerden sonra şu sonuca varmak mümkündür: Keşanlı Ali Destanı ile Türkiye'de epik tiyatro alanında ilk adımları atan Haldun Taner, Bertolt Brecht'in geliştirdiği epik tiyatroyu ve memleketin geleneksel Türk oyunlarını birleştirerek, yeni bir açık biçimli oyun türü yaratmıştır. Yapıtın Ankara'nın Altındağ bölgesinde geçiyor olması, hükümetin kontrolünde

olmayan, kurallara uymayan, anarşizmi ve eşitsizliği sergiliyor olması; hukukun yerini kaba kuvvetin almasıdır. Eserinde, kentleşme sürecinde gecekondü köy halkının isteklerini ve devlet ile vatandaş arasındaki sorunları temsil etmek amacıyla yarattığı karakterleri okuyanlara bir mesaj niteliğinde kurgulamıştır. Oyunun son yıllarda yurt içinde ve yurt dışında binlerce kez sahnelenmesi, sinema salonlarında gösterimi ve filmin günümüzde televizyon kanallarına kazandırılması da bu eserin başarısının en büyük kanıtıdır.

4. Kaynakça:

Taner, Haldun. Keşanlı Ali Destanı, Yapı Kredi Yayınları, 1964.

Anamur, Hasan, "Keşanlı Alt Destanı Üzerine Bir İnceleme", Tiyatro Anadolu, Güz 1989, s. 92-107.

Garipler Cafer "Haldun Taner'in Keşanlı Ali Destanı Üzerine Bir İnceleme", İlmî Araştırmalar, 2005.